

УДК [343.35:3.08]”652”

ЄВГЕНІЯ СЕРГІЇВНА ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>;

ІГОР АЛЬБЕРТОВИЧ ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-1505-4418>

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ У ПРАВІ ДЕРЖАВ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Історія боротьби з корупцією сягає своїм корінням у сиву давнину. Ще у державах Стародавнього світу було відоме це негативне явище. За корупційні злочини застосовувалися різні покарання. Про це нам повідомляють пам'ятки права тієї доби. Так, в Законах Ману, з метою запобігання корупційним проявам у судах, вказувалося, що «вищий штраф» до державної казни

мав сплатити той суддя, який вирішив переглянути вже затверджене царем рішення (IX, ст. 234) [1, с. 379]. Варто відзначити, що розмір «вищого штрафу» визначався Законами Ману у 1000 пан. Це була значна сума, яку не так вже і легко було сплачувати навіть судді. Проте не лише штрафні санкції загрожували судді за хабарництво. Законодавством Стародавньої Індії за вимогу хабаря передбачалося також вигнання та конфіскація майна. У Законах Ману правителю приписувалося: «Нехай цар, забере майно тих [службовців], які через злий намір вимагають гроші (artha) у тих, хто звернувся зі своєю тяжбою, відправить [ix] у вигнання» (ЗМ, VII, ст. 124) [1, с. 247].

Із корупцією у судах боролися також в Стародавньому Єгипті. І. М. Лур'є, вивчаючи судову систему давньоєгипетської держави, звернув увагу на таку суттєву її ваду, як хабарництво, з яким доволі безуспішно боролися правителі країни. «Указом Харемхеба» судді звільнялися від сплати податків і водночас члени кенбетів попереджалися: «Не об'єднуйтеся з іншими людьми, не беріть від другого, оскільки це не має успіху». За взяття хабаря загрожувало тяжке покарання, включаючи страту. Слід зауважити, що таке суворе покарання загрожувало, якщо хабар брався з обох сторін учасників процесу. У разі взяття хабаря з тієї сторони, яка виграла, то це, вочевидь, було нормальним явищем [2, с. 54–55].

Протидіяли зловживанням посадовців і в країнах Античного світу. Відомо, що штрафними санкціями в Стародавній Греції карали посадових осіб за хабар. Так, декрет, який було прийнято в Хіосі (перша пол. VI ст. до н. е.), упорядковував роботу органів влади поліса та встановлював штрафи магістрам, демархам, басилеям за хабар [3, с. 166]. Пізніше законодавством Солона кожен магістрат зобов'язувався наприкінці календарного року звітувати про свою діяльність. У разі визнання роботи незадовільною та звинувачення посадовця в корупції, то його очікував публічний осуд і великий штраф – 10 талантів. Якщо магістрат неспроможний сплатити або не хотів цього робити, він виганявся з поліса на п'ять чи сім років [4, с. 39].

Велику увагу в Стародавній Греції приділяли судам. Суд складався з відділень, які мали свою спеціалізацію. Головою кожного відділення призначалася державна посадова особа. В Афінах, наприклад, це були архонти. Вони мали широкі повноваження: приймали скарги, проводили попереднє слідство, збирали необхідні документи у справі тощо. Задля запобігання корупційним проявам перед судовим засіданням проводилося жеребкування, яким визначався склад присяжних із обраних Народними зборами громадян. Судді складали клятву, що будуть приймати рішення керуючись законом, а в разі відсутності відповідного закону – вищою справедливістю. Звертають на себе увагу такі слова у клятві афінських суддів: «...Я не стану повертати на батьківщину вигнанців або тих, хто засуджений на покарання смертю. Я не буду виганяти громадян, що живуть тут, у порушення існуючих законів і постанов народу і Ради афінян, і не буду робити цього сам, і не допущу, щоб так чинили інші. Я не буду затверджувати на посаді тих, хто не звітувався за свою попередню посаду. Я не допущу того, щоб та сама людина займала двічі ту саму посаду, або щоб одна людина займала протягом одного року дві посади. Я не братиму хабарів, використовуючи посаду судді, сам чи хтось інший або інша людина від мого імені за змовою зі мною, вдаючись до яких-небудь викрутів або хитрощів. Вік мій – не менше 30 років. Я буду однаково безсторонньо вислуховувати виступи як обвинувача, так і обвинуваченого, і голос свій буду віддавати по суті розглядуваної справи» [5, с. 6–7].

У давньоримській державі за вимагання хабаря магістратам або іншим посадовим особам призначались покарання: штраф або обмеження в правах. У 59 р. до н. е. Юлій Цезар видав закон, згідно з яким посадовцю-хабарнику загрожувало як виключення з членів Сенату, так і вигнання за межі Римської держави [6, с. 66].

Варто відзначити антикорупційні заходи давньоримської влади. За організацію розкішних трапез виборцям, підкуп впливових осіб, а також спроби тиску на суддю з метою прийняття вигідного рішення у справі, що розглядалася, – призначалося вигнання та обмеження або повне позбавлення громадянських прав. У зв'язку зі збільшенням звинувачень у корупції диктатор Корнелій Сулла (138–78 рр. до н. е.) законодавчо ввів нове покарання – установа десятирічної заборони на обрання в магістрати [6, с. 68; 7, с. 184].

Пізніше у новелах Юстиніана I (483–565 рр.) містилися настанови посадовцям, серед яких суворо заборонялося брати хабар, особливо в суді. Усі особи, які брали участь у процесі складали присягу і зобов'язувалися повідомляти будь-яку інформацію про випадки отримання суддями неправомірної вигоди чи прийняття неправосудного рішення. У разі доведення звинувачення в хабарництві у цивільній справі суддя позбавлявся посади та мав виплатити штраф, розмір якого утричі перевищував розмір отриманої неправомірної вигоди. Якщо факт хабарництва було доведено при провадженні кримінального процесу, то конфіскували усе майно судді й присуджували вигнання [8, с. 47].

Давньоримське законодавство передбачало випадки, коли за хабар карали не лише суддю, але і того, хто його дав. Цікавим є той факт, що за звинувачення судді у хабарництві та не доведення його вини, у разі розгляду кримінальної справи особа позбавлялася майна. Якщо це був цивільний процес – мала сплатити штраф. Такі санкції за неправдиві звинувачення змушували більш відповідально ставитися до суду, а у випадку інкримінації посадовцю неправомірної вигоди – ретельно підбирати та доводити факти злочинного діяння [8, с. 48].

Отже, корупція була притаманна державам Стародавнього світу. Вивчення пам'яток права тієї доби дозволяє дійти висновку, що саме тоді закладалися підвалини антикорупційного законодавства. Це було викликано поширенням корупційних проявів, насамперед, у судах, що вважалося неприпустимим, оскільки розцінювалося як реальна загроза устоям самої держави. Саме через таке розуміння наслідків корупції покарання за ці злочини були такими суворими.

Список бібліографічних посилань

1. Законы Ману / пер. С. Д. Эльмановича, провер. и исправ. Г. И. Ильиным. М. : Эксмо-Пресс, 2002. 496 с.
2. Лурье И. М. Очерки древнеегипетского права XVI–X вв. до н. э. (памятники и исследования). Л. : Изд-во Гос. эрмитажа, 1960. 357 с.
3. Античная Греция: проблемы развития полиса. Т. 1: Становление и развитие полиса / Г. А. Кошеленко, Г. Ф. Полякова, В. П. Яйленко и др. ; отв. ред. Е. С. Голубцова. М. : Наука, 1983. 423 с.
4. Круглов Е. А. Очерки истории государства и права античной Греции : учеб. пособие. Уфа : Вост. ун-т, 2000. 80 с.
5. Скржинська М. В. Судочинство в античних державах Північного Причорномор'я. *Український історичний журнал*. 2009. № 5. С. 4–11.
6. Першина Ю. В. Наказания за должностные и воинские преступления в римском уголовном праве. *Концепт*. 2016. № 3. С. 66–70. URL: <http://e-koncept.ru/2016/16052.htm> (дата звернення: 22.03.2019).
7. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 252 с.
8. Гавриленко О. А. Протидія корупційним злочинам (criminis repetundarum) у праві Стародавнього Риму та Візантії // *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 118–120.*

Одержано 26.03.2019